

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

ЗАТВЕРДЖЕНО

Приймальною комісією

Протокол № 04 від «13» 04 2026 р.

Голова Приймальної комісії

Олександр ТУРУНЦЕВ

ПРОГРАМА

**вступного випробування (іспиту) до аспірантури
зі спеціальності В9 Історія та археологія**

Рівень вищої освіти: третій (освітньо-науковий)

Галузь знань: В Культура, мистецтво та гуманітарні науки

Освітньо-наукова програма: «Історія та археологія»

На основі: освітнього ступеня «Магістр»

(освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст»)

ПОГОДЖЕНО

Проректор з наукової роботи
та міжнародної діяльності

Наталія ВІННИКОВА

РОЗГЛЯНУТО І ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні Вченої ради
Факультету суспільно-гуманітарних наук

Протокол № 08 від 20.02.2026

Голова Вченої ради

Віталій АНДРЕЄВ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма вступного випробування (іспиту) зі спеціальності В 9 Історія та археологія призначена для перевірки знань вступників до аспірантури Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Вступне випробування з історії має на меті визначення рівня теоретичної підготовки вступників, з'ясування їхньої світоглядної позиції, ступеня осмислення науковцями-початківцями генези історичної науки, а також оцінку їхньої готовності до самостійної дослідницької діяльності.

Програма акцентована на проведенні досліджень з актуальних проблем історії України, соціальних змін та політичних процесів вітчизняної історії ХХ–ХХІ ст. через призму соціогуманітаристики. Особлива увага приділяється комплексу проблем історіографії історії України та всесвітньої історії, виявленню особливостей української та світової культури ХХ ст. (зокрема засобами усної історії), а також розв'язанню актуальних питань розвитку вітчизняної та світової науки і техніки.

Вступне випробування проводиться у формі фахового іспиту і передбачає відповіді вступника на три питання екзаменаційного білета. Час на підготовку відповіді становить 30 хвилин.

Під час іспиту вступники мають продемонструвати обізнаність у сучасній проблематиці наукових досліджень у галузі історії України та всесвітньої історії, знання змісту вітчизняних і зарубіжних наукових публікацій та ключових здобутків історичної практики. Оскільки іспит є засобом діагностики рівня мотивації та готовності до наукової роботи, вступники мають виявити вміння аналізувати тексти, виокремлювати наукову проблему, визначати завдання та логіку дослідження, обґрунтовувати власну думку, а також стисло й чітко формулювати судження.

I. ЗМІСТ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Давня історія України

Основні джерела для вивчення давньої історії України. Актуальні питання історіографії давньої історії України. Поява людини на території сучасної України. Палеоліт. Мезоліт. Неоліт. Енеоліт. Культурно-історична спільнота Кукутені-Трипілля. Доба бронзи. Доба раннього заліза. Кіммерійці. Скіфи. Сармати. Грецька колонізація і виникнення античних міст-держав у Північному Причорномор'ї; їхнє становище у класичний, елліністичний, римський і пізньоантичний періоди. Доба Великого переселення народів. Етногенез, матеріальна та духовна культура давніх слов'ян.

Середньовічна історія України

Основні джерела для вивчення середньовічної історії України. Актуальні питання історіографії середньовічної історії України. Становлення державності у східних слов'ян. Утворення Русі-України (Київської держави). Внутрішня і зовнішня політика перших київських князів. Запровадження християнства як державної релігії. Суспільно-економічний лад Русі-України. Розвиток міст, ремесел, торгівлі. Становище сільського населення. Стани й основні соціальні групи. Давньоруське право, «Руська правда». Місце християнської церкви в політичному та культурному житті країни. Дипломатія київських князів IX–X ст.

Взаємини Русі з кочовими народами (печенігами, половцями). Причини і наслідки роздроблення Київської Русі. Утворення і суспільно-політичний розвиток удільних князівств (Галицького, Волинського, Чернігівського, Переяславського). Боротьба князів за київський престол. Монгольська навала та її наслідки для історії Русі. Залежність українських земель від Золотої Орди. Загальна характеристика культури Русі-України. Розвиток мистецтва і літератури; пам'ятки давньоруської історіографії.

Приєднання Галицької Русі до Польського королівства. Вхідження Волині та Центральної України до складу Великого князівства Литовського. Кревська унія 1385 р. та її значення для історії України. Італійські колонії у Північному Причорномор'ї. Утворення Кримського ханату та його політика стосовно українських земель. Турецька експансія у Північному Причорномор'ї. Залежність Кримського ханату від Османської імперії. Становище Галицької Русі та Поділля у складі Польського королівства впродовж XV – першої половини XVI ст. Формування шляхетського стану як провідної суспільної верстви. Розвиток міст, цеховий устрій, розвиток міського самоврядування і поширення магдебурзького права.

Становище Київщини, Волині, Брацлавщини, Чернігівщини у складі Великого князівства Литовського протягом XV – першої половини XVI ст. Удільні князівства Гедиміновичів на українських теренах та їхня роль в історії Великого князівства Литовського. Київські князі Олельковичі. Ліквідація удільних князівств в Україні литовським урядом. Боротьба

Великого князівства Московського з Великим князівства Литовським за давньоруську спадщину. Особливості соціально-політичного устрою Центральної України у складі Великого князівства Литовського. Станова структура суспільства: князі, пани, зем'яни-шляхта, міщани, селяни. Формування козацтва як окремої соціальної групи.

Ранньомодерна історія України

Основні джерела для вивчення ранньомодерної історії України. Актуальні питання історіографії ранньомодерної історії України. Люблінська унія 1569 р. Утворення Речі Посполитої і перехід Київщини, Брацлавщини та Волині від Великого князівства Литовського до Корони Польської. Адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі Речі Посполитої. Основні верстви суспільства: магнати, шляхта, духівництво, міщанство, селяни, козацтво. Становище Православної церкви в українських землях під литовсько-польським пануванням. Братства та їхня роль у громадському житті. Поширення впливу католицизму. Реформація та Контрреформація в Україні. Берестейська церковна унія 1596 р. Громадсько-політична активність прихильників і супротивників унії. Відродження православної ієрархії. Київський митрополит Петро Могила та його оточення.

Запорозька Січ: виникнення, устрій. Військово-політична активність козацтва в другій половині XVI – першій половині XVII ст. Петро Конашевич-Сагайдачний. Козацькі повстання між 1591 і 1638 рр. Загальна характеристика української культури кінця XVI – першої половини XVII ст. Поширення друкарства. Розвиток шкільництва: Львівська братська школа, Острозька академія, Києво-Могилянська колегія, єзуїтські навчальні заклади. Полемічна література щодо церковної унії.

Національно-визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького у середині XVII ст.: сутність, причини, періодизація. Формування української державності у ході війни. Військові дії: битви під Жовтими Водами, Корсунем, Пилявцями, Зборовом, Збаражем, Батогом, Берестечком, Жванцем. Дипломатичні акції гетьманського уряду. Зборівська та Білоцерківська угоди з польським урядом. Українсько-московський союз; «Березневі статті» 1654 р. Віленське перемир'я Москви та Польщі. Дипломатія Української держави за гетьмана Б. Хмельницького. Союз гетьманського уряду зі Швецією, Трансільванією і Бранденбургом.

Гетьманування Івана Виговського (1657–1659), його внутрішня і зовнішня політика. Гадяцька угода 1658 р. Українсько-московська війна 1658–1659 рр., Конотопська битва. Падіння гетьманату І. Виговського. Гетьманування Юрія Хмельницького (1659–1663), його зовнішня та внутрішня політика. Переяславські статті 1659 р. Розкол України на Правобережну і Лівобережну. Андрусівське московсько-польське перемир'я 1667 р. і його значення в українській історії.

Правобережна Україна в другій половині XVII ст., боротьба за неї між Річчю Посполитою, Московським царством та Османською імперією. Внутрішня і зовнішня політика правобережних гетьманів: Павла Тетері

(1663–1665), Петра Дорошенка (1665–1676). Занепад української державності на Правобережжі та економічна руїна краю. Політичне становище Лівобережної України у складі Московської держави впродовж другої половини XVII ст. Поступове обмеження української автономії. Гетьманування Івана Брюховецького (1663–1668), Московські статті 1665 р. Гетьманування Дем'яна Многогрішного (1669–1672), Глухівські статті 1669 р. Гетьманування Івана Самойловича (1672–1687), Конотопські (1672 р.) і Переяславські (1674 р.) статті.

Гетьманування Івана Мазепи (1687–1709), Коломацькі статті 1687 р. Військово-політична активність запорозького козацтва в другій половині XVII – на початку XVIII ст. Іван Сірко. Автономія Слобідської України у складі Росії в другій половині XVII – середині XVIII ст. Дипломатія гетьмана І. Мазепи. Суспільні верстви Гетьманщини: старшина, козацтво, духівництво, міщанство, селянство. Сотенно-полковий адміністративно-територіальний устрій. Україна під час Північної війни 1700–1721 рр. Козацько-селянське повстання 1702–1704 рр. на Правобережній Україні під проводом Семена Палія. Українсько-шведський союз, Полтавська битва 1709 р. та її значення в історії України.

Українська політична еміграція, гетьман Пилип Орлик і його Конституція 1710 р. Гетьманування Івана Скоропадського (1708–1722). Перша Малоросійська колегія. Боротьба старшини за збереження української автономії, Павло Полуботок. Гетьманування Данила Апостола (1727–1734). «Рішительні пункти» 1728 р., економічна політика гетьманської адміністрації, «Генеральне слідство про маєтності», реформування судочинства. «Правління гетьманського уряду» (1734–1750). Україна під час російсько-турецької війни 1735–1739 рр. Запорозьке козацтво у XVIII ст.: Олешківська та Нова Січі.

Гетьманування Кирила Розумовського (1750–1764). Судова реформа 1760–1763 рр. Кодифікація українського права у XVIII ст.: «Права, за якими судиться малоросійський народ». Ліквідація автономії України у другій половині XVIII ст. та інкорпорація її до суспільно-політичної структури Російської імперії: остаточне скасування гетьманства, діяльність Другої Малоросійської колегії та генерал-губернатора П. Румянцева, знищення Запорозької Січі (1775р.), скасування сотенно-полкового устрою, створення намісництв і губерній, перетворення старшини на дворянство, покріпачення селянства. Російсько-турецькі війни 1768–1774, 1787–1791 рр. і Україна. Приєднання Північного Причорномор'я до Російської імперії та його колонізація.

Правобережна Україна у складі Речі Посполитої у XVIII ст. Основні верстви суспільства: магнати, шляхта, духівництво, міщанство, селяни. Роль євреїв у суспільно-економічному житті краю. Коліївщина – народне повстання 1768 р. Поділи Речі Посполитої: приєднання Галичини до монархії Габсбургів, а Київщини, Поділля та Волині – до Російської імперії. Загальна характеристика української барокової культури. Архітектура, образотворче мистецтво, література, розвиток історіографії. Києво-

Могиллянська академія як осередок вищої освіти та культури. Василянські школи.

Нова історія України

Основні джерела для вивчення нової історії України. Актуальні питання історіографії нової історії України. Соціально-політичне становище й адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі Російської імперії та монархії Габсбургів. Українське національне відродження XIX ст.: сутність, передумови, періодизація, регіональні особливості. Вплив ідеології романтизму на виникнення українофільства. Традиціоналізм дворянства Лівобережної України.

Громадсько-політичні рухи на Наддніпрянській Україні першої чверті XIX ст.: масонство, декабристи. Харківський університет як осередок українофільства першої третини XIX ст. Польське українофільство (В. Терлецький, М. Чайковський, Ф. Духінський), польські повстання на українських теренах. Кирило-Мефодіївське братство: склад та програмові документи («Книга буття українського народу», «Статут Слов'янського братства св. Кирила і Мефодія»). М. Костомаров, П. Куліш, В. Білозерський. Значення творчої та громадської діяльності Т. Шевченка для формування модерної української ідентичності.

Соціально-протестні рухи першої половини і середини XIX ст.: повстання на Поділлі під проводом Устима Кармалюка, «Київська козаччина» 1855 р. Кримська війна 1853–1856 рр. й Україна. «Великі реформи» в Російській імперії 60-х–70-х рр. XIX ст. (селянська, земська, судова, військова тощо) та особливості їх проведення в Україні. Активізація українофільства на рубежі 50-х–60-х рр. XIX ст. Українська громада у Петербурзі, видання часопису «Основа». Рух «хлопоманів», виникнення громад у Києві, Чернігові, Полтаві, Одесі, Харкові; їхня культурно-просвітницька діяльність. Валуєвський циркуляр 1863 р.

Київська «Стара громада» у 70-ті рр. XIX ст. Володимир Антонович. Урядові репресії проти українофілів: Емський указ 1876 р. Університетські центри в Україні. Українська політична еміграція: Михайло Драгоманов та «жєневський гурток» (С. Подолинський, М. Павлик), видання часопису «Громада», ідеологія «громадівського соціалізму». Формування соціалістичного напрямку в національно-визвольному русі.

Промисловий переворот в українських землях, становлення індустріального суспільства. Діяльність народників на українських теренах, таємні організації («Земля і Воля», «Народна Воля», «Чорний Переділ»). «Ходіння в народ» і Чигиринська змова 1877 р. Українці у лавах народників. Українські земські діячі другої половини XIX – початку XX ст. «Братство тарасівців». Студентський рух на рубежі XIX і XX ст. Поширення марксизму, Микола Зібер. Утворення РСДРП та її діяльність в Україні; більшовизм і меншовизм.

Револуція 1905–1907 рр. в Україні: повстання в армії та на флоті, робітничо-селянські виступи; Маніфест 17 жовтня 1905 р. Пожвавлення національно-культурного руху: товариство «Просвіта», поява

україномовної преси; українська фракція у Державній думі. Післяреволюційна реакція («третьочервнева монархія»). Столипінська аграрна реформа; переселення селян до Сибіру і Далекого Сходу. Українські політичні партії початку ХХ ст.: РУП, УСДРП, ТУП.

Особливості національного відродження в Галичині. Греко-католицьке духовництво як провідна сила. «Руська трійця» (Я. Головацький, М. Шашкевич, І. Вагилевич). Революція 1848–1849 рр. в Австрійській імперії: Головна руська рада, селянська реформа. Слов'янський з'їзд у Празі. Громадсько-політичні угруповання: «москвофіли» та «народовці». Організаційна інфраструктура в Галичині: товариство «Просвіта», Наукове товариство імені Шевченка (НТШ). Спортивно-виховні організації «Сокіл», «Січ». Поява політичних партій у Західній Україні. Західноукраїнська трудова еміграція.

Загальна характеристика української культури ХІХ ст. Розвиток освіти, науки та мистецтва. Михайло Грушевський як науковець і політик. Борис Грінченко. Віровизнання на початку ХХ ст.: становище Православної та Греко-католицької церков.

Новітня історія України

Українські землі під час Першої світової війни 1914–1918 рр. Українське питання в планах ворогуючих таборів. Утворення Загальної української ради та Союзу визволення України. Українські січові стрільці (УСС). Російський окупаційний режим у Західній Україні.

Українська революція 1917–1921 рр. Передумови та періодизація. Утворення Української Центральної Ради (УЦР), її склад і лідери. Універсали УЦР як програмні документи. Генеральний секретаріат. Стосунки УЦР з Тимчасовим урядом Росії. Жовтневий переворот 1917 р. у Петрограді. Проголошення УНР. Війна Радянської Росії проти УНР; бій під Крутами. Проголошення незалежності УНР (IV Універсал). Брестський мирний договір.

Гетьманат Павла Скоропадського (Українська Держава) 1918 р. Внутрішня і зовнішня політика гетьманського уряду. Директорія УНР: відновлення республіки, роль В. Винниченка та С. Петлюри. Інтервенція Антанти. Білий рух в Україні (Денікін, Врангель). Утворення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). Українська галицька армія (УГА). Акт Злуки УНР і ЗУНР (22 січня 1919 р.).

Встановлення радянської влади. Політика «воєнного комунізму». Варшавський договір між УНР і Польщею 1920 р. Ризький мирний договір 1921 р. Українська СРР у 20-ті рр. Вхідження до складу СРСР. Голодомор 1921–1923 рр. Нова економічна політика (НЕП). Політика «українізації» (коренізації): здобутки та опір. Націонал-комунізм (Хвильовий, Шумський, Волобуєв). Індустріалізація та насильницька колективізація. Голодомор 1932–1933 рр. як геноцид української нації. Формування сталінського тоталітарного режиму. «Великий терор» 1937–1938 рр. Нищення інтелігенції («Розстріляне відродження»).

Західна Україна між двома світовими війнами (у складі Польщі,

Чехословаччини, Румунії). Організація українських націоналістів (ОУН): ідеологія інтегрального націоналізму, Євген Коновалець. Карпатська Україна 1938–1939 рр. Августин Волошин.

Україна в Другій світовій війні. Пакт Молотова-Ріббентропа. Приєднання Західної України до УРСР. Напад Німеччини на СРСР. Нацистський окупаційний режим. Голокост. Рух Опору: радянські партизани та Українська повстанська армія (УПА). Діяльність ОУН (бандерівці та мельниківці). Повоєнна відбудова. Голод 1946–1947 рр. Ліквідація УГКЦ (Львівський собор 1946 р.).

Україна в період «відлиги» (1953–1964). Десталінізація. Поява «шістдесятників». Дисидентський рух: Левко Лук'яненко, Українська робітничо-селянська спілка. Період «застою» (1964–1985). Посилення репресій проти інакомислячих. Українська Гельсінська група (УГГ). Системна криза радянської економіки.

Політика «Перебудови» (1985–1991). Гласність. Чорнобильська катастрофа 1986 р. та її вплив на суспільство. Народний Рух України. Декларація про державний суверенітет (16 липня 1990 р.). Серпневий путч 1991 р. Акт проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.). Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 р.

Україна в умовах незалежності. Прийняття Конституції 1996 р. Помаранчева революція 2004 р. Революція Гідності 2013–2014 рр. Анексія Криму Росією. Початок збройної агресії РФ на Сході України (АТО/ООС). Євроінтеграційні процеси, Угода про асоціацію з ЄС.

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

Вступ. Стародавня історія

Всесвітня історія, її періодизація та основні закономірності. Предмет та об'єкт всесвітньої історії, її головні закономірності, основні поняття та проблеми. Поняття цивілізації та її типи. Періодизація всесвітньої історії в сучасній історичній науці й методологічні засади вивчення її основних етапів; метод історії.

Схеми «всесвітньої історії», історичні епохи: історія світу від стародавніх часів до Відродження, історія суспільства в новий і новітній часи. Зміст і періодизація історичного процесу. Концепції та теорії історичного процесу (всесвітньої історії) в західній політичній та історичній думці: антична (грецька, елліністична та римська історіографія); середньовічна (європейська та візантійська історіографія); «історіографічна революція» епохи Ренесансу, гуманістична історична думка (гуманісти та їхні історичні твори); ерудити епохи бароко; «філософська історія» доби Просвітництва; історична теорія «віку історії» (XIX ст.) – набуття історією статусу науки, епоха романтизму в історіографії, позитивізм в історичних дослідженнях, інтерпретації історичного процесу в філософських системах XIX ст.; історична думка кінця XIX – середини XX ст. — відносність історичного знання та методологічний плюралізм в історичному дослідженні, неокантіанство, соціологічна історія, цивілізаційний та культурно-історичний підходи у вивченні історії, фрейдизм в історичному дослідженні, марксизм і категорія «суспільно-економічна формація» в марксистській історіографії всесвітньої історії та її вивчення в СРСР, «школа Анналів»; історична думка другої половини XX – XXI ст. – шляхи розвитку історичної науки в середині XX – на початку XXI ст., «школа Анналів» (нові виклики, нові проблеми, нові покоління), мікроісторія, неофрейдизм та народження психоісторії, історія локальних цивілізацій (подальший розвиток та теорія конфлікту цивілізацій), гендерні студії, усна історія, історична інформатика та кліометрика тощо.

Основні джерела і література із всесвітньої історії, їх класифікація за основними етапами розвитку світової цивілізації. Сучасний стан та проблеми вітчизняної та зарубіжної історіографії всесвітньої історії.

Історія Стародавнього світу. Стародавній Схід. Основні види джерел, хронологія Стародавнього Сходу. Релігії та релігійне життя на Стародавньому Сході.

Стародавній Єгипет. Походження та автохтонність єгипетської цивілізації. Об'єднання Єгипту. Централізована давньоєгипетська держава в період Раннього, Стародавнього, Середнього, Нового та Пізнього царств. Розквіт єгипетської держави за Рамзеса II. Завоювання Єгипту персами. Культура Стародавнього Єгипту.

Стародавня Месопотамія. Заселення Месопотамії. Шумерські міста-держави. Утворення централізованої держави в Месопотамії. Піднесення Вавилону в II тис. до н. е. Законодавство Хаммурапі. Велика Ассирійська

воєнна держава I тис. до н. е. Утворення Нововавилонської держави, її розквіт за Навуходоносора II. Культура народів стародавньої Месопотамії.

Мала Азія та Закавказзя в стародавню добу. Політичні об'єднання в регіоні (Хеттська держава, Троянське, Фригійське, Лідійське, Ванське (Урарту) царства та держави Закавказзя), характер їхніх культур.

Східне Середземномор'я та Аравія в давнину. Сирія, Фінікія, Палестина в II–I тис. до н. е. Ізраїльсько-Юдейське царство, його розквіт за Давида та Соломона. Карфаген у IX–III ст. до н. е. Культура Стародавньої Аравії.

Іран та Середня Азія в стародавні часи. Виникнення держав у регіоні (Еламське, Мідійське царства, Перська держава). Греко-перські війни. Держава Ахеменідів. Похід Александра Македонського в Середню Азію. Кушанська держава і Парфянське царство. Характер культур народів регіону.

Південна Азія в давнину. Індійська цивілізація. Утворення загальноіндійської держави. Царювання Чандрагупти. Розповсюдження буддизму та індуїзму. Культура Стародавньої Індії.

Країни Східної та Південно-Східної Азії. Давньокитайська цивілізація. Стародавній Китай у VII–II ст. до н. е. Конфуціанство. Реформи Шан Яна. Імперія Цінь. Утворення імперії Хань. Виникнення Пізньої династії Хань та падіння імперії. Культура Стародавнього Китаю. Державні утворення в стародавній Японії, Кореї, В'єтнамі. Поширення буддизму в регіоні.

Стародавня Греція. Періодизація давньогрецької історії. Основні типи джерел з історії Стародавньої Греції. Критська цивілізація. Ахейська Греція в II тис. до н. е. Троянська війна та її вплив на подальший розвиток Греції. Мікенська цивілізація. Формування, розквіт і криза грецьких полісів (Афіни, Спарта). Греко-перські війни. Афінська демократія в період розквіту (V–IV ст. до н. е.). Пелопоннеська війна. Грецька колонізація. Грецькі міста Причорномор'я в V–IV ст. до н. е.: Херсонес, Ольвія, Боспорська держава. Піднесення Македонії та встановлення македонської гегемонії в Греції. Культура Греції класичного періоду. Держава Александра Македонського. Греція та Близький Схід у добу еллінізму. Елліністична культура.

Стародавній Рим. Періодизація давньоримської історії. Суспільство і держава в Італії (VI–III ст. до н. е.). Соціально-становий склад римського суспільства в сер. V ст. до н. е.: боротьба патрициїв і плебеїв. Завоювання Римом Апеннінського півострова. Боротьба Риму з Карфагеном: Пунічні війни. Утворення Римської середземноморської держави (III–I ст. до н. е.). Війни з Македонією та їх наслідки (II ст. до н. е.). Класичне рабство в Італії. Реформи братів Гракхів. Загострення соціальних протиріч у римському суспільстві в I ст. до н. е. Реформаторська діяльність диктатора Сулли. Повстання Спартака. Диктатура Гая Юлія Цезаря. Падіння Римської республіки: причини і наслідки. Римська культура III–I ст. до н. е.

Рання Римська імперія. Принципат Августа. Зміцнення системи

принципату в I ст. н. е. Деспотичні тенденції в розвитку принципату: правління Калігули і Нерона. «Золота доба» Римської імперії в II ст. н. е.: династія Антонінів. Соціально-економічні відносини в Римській імперії в I–III ст. н. е. Римська культура доби принципату. Виникнення та становлення християнства. Криза і загроза розпаду Римської імперії (III ст. н. е.). Римське суспільство і держава в епоху Пізньої імперії (IV ст. н. е.). Розпад Римської імперії на Західну і Східну. Падіння Західної Римської імперії.

Історія Середніх віків

Джерела з історії Середніх віків: типи, види, загальна характеристика. Фізико-географічна та етнічна характеристика Європи напередодні Великого переселення народів. Формування феодальних відносин: спільні риси й особливості. Сутність феодалізму, його головні риси й проблеми генези в історіографії. Велике переселення народів і його значення в історії Європи.

Європа в Раннє Середньовіччя. Стародавні слов'яни: розселення, господарська діяльність, суспільний лад, культура. Колонізація слов'янами Балканського півострова. Утворення ранніх держав (Держава Само, Хорватська і Сербська держави, Перше Болгарське царство, Великоморавська держава, Польська держава династії П'ястів, Русь-Україна (Київська Русь)). Прийняття та розповсюдження християнства і його роль у житті слов'янських народів. Створення слов'янської абетки: проповідницька діяльність Кирила і Мефодія. Київська Русь у міжнародному житті Європи IX–XI ст.

Суспільний лад стародавніх германців. Вторгнення германців у Західну Римську імперію й утворення «варварських королівств». Становлення феодального ладу: суть генези феодалізму в Західній Європі (Франкська держава, Візантія). Суспільний лад франків. Імперія Карла Великого. Візантійська община VIII ст. за даними «Землеробського закону». Зовнішні зносини та культура Візантії VI–X ст.

Західна Європа в IX–XI ст. Станова організація феодального суспільства, політичний устрій і форми держави; роль церкви. Французьке королівство. Політична роздробленість Італії та розвиток міст. Особливості процесу феодалізації в Німеччині. Італійська політика німецьких королів і утворення Священної Римської імперії. «Епоха вікінгів» у Північній Європі. Англосаксонські королівства в Британії та особливості процесу феодалізації. Мусульманська Іспанія. Виникнення іспано-християнських держав і початок Реконкісти.

Європа в епоху Класичного (Розвиненого) Середньовіччя (XI–XV ст.). Спільні риси й особливості феодальної роздробленості. Виникнення і розвиток західноєвропейського середньовічного міста: історіографія проблеми. Хрестові походи: причини, характер і наслідки. Православ'я і католицизм.

Країни і народи Східної, Центрально-Східної та Південно-Східної Європи. Утворення Московського князівства. Куликовська битва. Політичне об'єднання руських земель під владою Москви. Велике

князівство Литовське. Скандинавські країни в XI – XV ст. Соціально-економічний і політичний розвиток Польщі у XIV – XV ст.: реформи Казимира III, формування станової монархії. Грюнвальдська битва та її значення для Європи. Чеське королівство: політика Карла IV. Гуситський рух у Чехії XV ст. Угорщина в XI – XV ст.: утворення й піднесення ранньофеодальної держави, селянські війни, боротьба з турками. Слов'янізовані держави на Балканах: піднесення і занепад. Особливості розвитку міст-держав Далмації у XII – XIV ст. Друге Болгарське царство та Сербське королівство. Утворення й розвиток князівств Валахія і Молдавія. Трансильванія в XI – XV ст. Розвиток і падіння Візантійської імперії (XI–XV ст.). Становлення Османської імперії та експансія в Європу.

Країни і народи Західної Європи в XI–XV ст. Франція: реформи Людовіка IX. Столітня війна. Жакерія. Завершення політичного об'єднання Франції за Людовіка XI. Англія: завершення процесу феодалізації та централізації за Генріха I. «Велика хартія вольностей». Виникнення та характер станової монархії. Селянські повстання. Німеччина: міста і центральна влада. Територіальні князівства і союзи міст (Ганза). «Золота булла» Карла IV і закріплення територіальної роздробленості Німеччини. Італія: міські комуни та їх перетворення на міста-держави. Папська область. Римська республіка. Сицилійське королівство. Повстання у Флоренції та Римі. Встановлення тиранії в містах Італії.

Середньовічне місто та його боротьба за незалежність: Магдебурзьке право. Середньовічний цех. Суспільство, церква і культура Західної Європи. Християнізація Європи, релігійні рухи, наслідки конфронтації між східною та західною церквами. Формування середньовічної культури. Винахід книгодрукування та його значення у формуванні історичної свідомості й європейській суспільній думці. Міжнародне значення Раннього Відродження і гуманізму в Італії XIV–XV ст. Міжнародні зв'язки в Західній Європі в XI–XV ст., їх характер та значення.

Європа в епоху Пізнього Середньовіччя і Раннього Нового часу (кінець XV – перша половина XVII ст.). Гуманізм і його відбиття у свідомості та культурі народів Європи. Реформація і Контрреформація. Селянські рухи, зміни в аграрних відносинах.

Завершення політичного об'єднання московських земель. Формування централізованого апарату влади в Росії. Реформи Івана IV. Селянські війни в Росії. Російсько-польські війни на початку XVII ст. Польща й Литва в XV–XVI ст. Реформація та Контрреформація у Польщі XVI ст. Країни Північної Європи XVI – першої половини XVII ст.: політичний розвиток і Реформація. Королівство Чехія в 1526–1620 рр. Чеські землі під владою Габсбургів у XVI – першій пол. XVII ст. Угорщина, Трансильванія, Молдова і Валахія наприкінці XV – першій половині XVII ст. Трансильванське князівство. Багатонаціональна імперія Габсбургів. Боротьба проти османського ярма, народні рухи. Балканські народи під владою Османської імперії в XVI – першій пол. XVII ст. Утворення фільварків і «друге видання кріпосництва» в країнах Центральної та

Східної Європи.

Країни Західної Європи у XVI – першій пол. XVII ст.: виникнення і характерні риси ранньокапіталістичних відносин, промислово-технічний і аграрний переворот, зміни соціальної структури суспільства в процесі генези капіталізму. Великі географічні відкриття і початок колоніальної експансії. Абсолютна монархія. Велика селянська війна в Німеччині у XVI ст. Вчення М. Лютера і Т. Мюнцера. Повстання селян в Англії у XVI ст. Нідерландська буржуазна революція XVI ст. Французький абсолютизм XVI ст. та формування національної культури. Іспанія й Італія в XVI – першій половині XVII ст.

Міжнародні відносини в XVI – першій пол. XVII ст. Тридцятилітня війна. Початок процесу розширення географічних, етнографічних та історичних знань людства. Основні напрями та національні особливості в розвитку культури Західної Європи в XVI – першій половині XVII ст.

Країни Азії та Африки в Середні віки. Китай, Корея, Японія, В'єтнамська держава, Камбоджа, Індонезія, Індія, Сасанідська держава в Ірані. Особливості розвитку країн Азії та Африки в період Класичного Середньовіччя (IX – XV ст.). Китай: селянська війна IX ст. Утворення держави Сун. Розвиток освіти і науки. Монгольське іго та його повалення. Мінська імперія. Монголія: утворення єдиної монгольської держави. Завойовницькі походи Чингісхана. Монгольська імперія Юань та її падіння. Корея: утворення держави Корьо. Повстання під проводом Лі Сонге. Централізована держава династії Лі. Японія: особливості розвитку феодалізму. Самурайство. В'єтнам: реформи XI ст. й оформлення централізованої держави. Правління династії Чан і реформи Пізніх Ле. Кампучія: утворення й розквіт імперії Камбуджадеша. Індонезія: імперія Маджапагіт. Індія: Делійський султанат. Становлення та розпад імперії Мухаммада Туглака. Вторгнення Тимура. Арабські держави Азії та Африки в IX–XIV ст. Боротьба з хрестоносцями. Державні об'єднання Магрибу. Іран: підкорення монголам і Тимуру. Виникнення Сефевідської держави. Ірано-турецькі війни. Туреччина: Османська експансія на Балканах. Доба Мехмеда II. Африка: Ефіопська імперія.

Країни Азії та Африки в Пізнє Середньовіччя. Китай: війни імперії Мін. Селянська війна XVII ст. Японія: міжусобні війни, боротьба за об'єднання країни. Зародження мануфактур. Корея: держава Чосон і боротьба проти японського нашестя. Монголія: поширення ламаїзму. Колоніальна експансія Португалії та Голландії в Індонезії. Індія: Держава Великих Моголів. Діяльність Ост-Індських компаній. Іран: початок колоніального проникнення. Туреччина: визвольний рух балканських народів, ослаблення центральної влади. Арабські країни: завоювання турками-османами. Африканські держави: початок торгівлі.

Нова історія

Соціально-політична криза в Європі середини XVII ст. Епоха абсолютизму. Просвітницький абсолютизм як форма організації європейського традиційного суспільства. Європа у період Наполеонівських

війн. Буржуазно-демократичні та національно-визвольні революції в Європі та Америці: історіографія проблеми. Капіталізм як проблема історичного осмислення. Розвиток так званого початкового нагромадження капіталу і становлення капіталізму в країнах Європи та Америки (XVII–XVIII ст.). Культура Нового часу.

Слов'янські народи і країни Центрально-Східної Європи в Новій історії. Російська держава наприкінці XVII ст. Петро I й утворення Російської імперії. Північна війна та її наслідки. Російська культура кінця XVII–XVIII ст. «Освічений абсолютизм» Катерини II. Зовнішня та колоніальна політика Росії в другій пол. XVII – першій пол. XIX ст. Дворянська опозиція і таємні товариства. Декабристи. Суспільно-політична думка Росії XVIII і XIX ст. Російська імперія за часів Миколи I. Доба реформ Александра II. Перемога реакції. Революційний рух та політичний тероризм у Росії. Російсько-японська війна. Перша російська революція. Народи Російської імперії: визвольна боротьба наприкінці XIX — поч. XX ст.

Річ Посполита у др. пол. XVII – XVIII ст.: політична система і міжнародне становище. Барська конфедерація та Коліївщина. Поділи Речі Посполитої (перший, другий, третій) та ліквідація її як держави. Конституція 1791 р. Повстання Т. Костюшка. Культура Польщі у др. пол. XVII–XVIII ст. Розвиток Польщі наприкінці XIX – поч. XX ст.

Слов'янські та придунайські народи в умовах національного поневолення (др. пол. XVII–XVIII ст.). Болгари під владою Османів. Положення сербів, чорногорців, македонців, боснійців, хорватів, словенців, чехів, словаків, угорців, румунів під владою Туреччини та Австрії. Гайдуцький рух. Реформи Марії-Терезії та Йосифа II. Національне відродження слов'янських народів наприкінці XVIII – першій пол. XIX ст. Революції 1848–1849 рр. та їх наслідки. Східна криза 1875–1878 рр. Російсько-турецька війна та звільнення Болгарії. Незалежність Сербії. Тирновська конституція. Приєднання Боснії та Герцеговини до Австрії. Австро-Угорщина другої пол. XIX – поч. XX ст. Балканські війни початку XX ст.

Нова історія країн Західної Європи та Америки.

Англія. Англійська буржуазна революція XVII ст.: радикальні течії та політичні вчення (Гаррінгтон, Гоббс, Мільтон, Кромвель). Промислова революція. Англійське Просвітництво. Чартизм: сутність, течії, етапи розвитку. Британський імперіалізм. Соціальна політика на початку XX ст. Загарбання Ірландії та визвольна боротьба ірландського народу.

Франція. Абсолютизм у др. пол. XVII – на поч. XVIII ст. Французьке Просвітництво. Велика французька буржуазна революція кінця XVIII ст.: історіографія проблеми. Якобінська диктатура. Перша імперія Наполеона I. Реставрація Бурбонів. Липнева революція 1830 р. Революція 1848–1849 рр. Друга імперія та її падіння. Паризька комуна 1871 р. Третя республіка.

Німеччина. Піднесення Пруссії, особливості пруського абсолютизму. «Освічений абсолютизм» Фрідріха II. Революція 1848–1849 рр. Об'єднання

Німеччини «залізом і кров'ю». Німецька імперія: О. фон Бісмарк. Німеччина в системі світових протиріч.

Італія. Рісорджименто (національно-патріотичний рух). Дж. Гарібальді. Об'єднання Італії. Політика Дж. Джолітті.

Іспанія. Війна за іспанську спадщину (1701–1714). Буржуазні революції ХІХ ст.

США. Пуританізм і Просвітництво. Б. Франклін і Т. Джефферсон. Війна за незалежність. Утворення США. «Декларація незалежності». Джордж Вашингтон. Капіталізм та рабство. Аболіціоністський рух. Громадянська війна (1861–1865) і Реконструкція Півдня. Буржуазний реформізм поч. ХХ ст. Доктрина Монро.

Латинська Америка. Війна за незалежність 1810–1826 рр. Мексиканська революція 1910–1917 рр.

Історія країн Азії та Африки у Новий час. *Китай.* Цінська імперія: внутрішня і зовнішня політика. Англо-китайські («опіумні») війни. Повстання тайпінів. Японо-китайська війна 1894–1895 рр. Сунь Ятсен. Сіньхайська революція.

Японія. Сьогунат Токугава. Революція (реставрація) Мейдзі 1867–1868 рр. Перетворення Японії на світову державу. Російсько-японська війна 1904–1905 рр.

Індія. Криза імперії Великих Моголів. Індійське народне повстання (сипаїв) 1857–1859 рр. Індійський національний конгрес (ІНК).

Османська імперія. «Східне питання». Танзимат. Конституція 1876 р. Режим Абдул-Хаміда II. Младотурецька революція 1908 р. Політика геноциду та пантюркізм.

Арабські країни. Реформи Мухаммеда Алі в Єгипті. Суецький канал. «Арабське відродження» (Нахда). Колоніальне загарбання країнами Європи.

Африка. Колоніальний поділ Африки. Берлінська конференція 1884–1885 рр. Англо-бурська війна. Створення Південно-Африканського Союзу.

Новітня історія

Перша світова війна (1914–1918): основні події та наслідки. Розпад імперій. Утворення національних держав. Створення СРСР. Паризька мирна конференція. Версальсько-Вашингтонська система. Ліга Націй.

Тоталітаризм як феномен ХХ ст.: сталінізм, фашизм, нацизм. «Велика депресія» та шляхи виходу з неї. Друга світова війна (1939–1945): походження, основні періоди, наслідки та уроки.

Світ після Другої світової війни. Утворення ООН. «Холодна війна» та біполярний світ. «План Маршалла». Створення НАТО та ОВД. Розпад колоніальної системи. НТР та її вплив на суспільство.

Крах комуністичних режимів у Східній Європі. Розпад СРСР. Європейська інтеграція (ЄС). Глобалізація та глобальні проблеми людства на межі ХХ–ХХІ ст.

США, Канада і Латинська Америка. США: від ізоляціонізму до світового лідерства. «Новий курс» Ф. Рузвельта. Рух за цивільні права (М.

Л. Кінг). «Рейганоміка». США в сучасну добу. Канада: розвиток від домініону до суверенної держави. Проблема Квебеку. Реформи П. Трюдо.

II ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

1. Палеоліт на території сучасної України.
2. Мезоліт на території сучасної України.
3. Неоліт і становлення аграрного суспільства на території України.
4. Населення України в епоху енеоліту та бронзового віку. Трипільська культура.
5. Кочовики раннього залізного віку в Північному Причорномор'ї: кіммерійці, скіфи, сармати.
6. Антична цивілізація у Північному Причорномор'ї: міста-держави та Боспорське царство.
7. Східнослов'янські племена у V–IX ст. н.е. Проблема етногенезу.
8. Утворення державності у східних слов'ян: теорії походження Русі.
9. Роль варягів у соціально-політичних процесах на Русі.
10. Об'єднання східнослов'янських племен першими київськими князями.
11. Запровадження християнства як державної релігії: причини та значення.
12. Відносини Русі-України зі степовими кочовиками у IX–XIII ст.
13. Русь у добу удільної роздробленості (XII – середина XIII ст.).
14. Королівство Руське (Галицько-Волинська держава) наприкінці XII – у першій половині XIV ст.
15. Суспільні верстви середньовічної Русі-України.
16. Культура Русі-України: література, архітектура, освіта.
17. Монгольська навала на Русь та її історичні наслідки.
18. Кримський ханат: утворення, устрій та роль в історії України.
19. Поширення магдебурзького права в українських землях: значення для розвитку міст.
20. Становище українських земель у складі Великого князівства Литовського (XIV–XVI ст.).
21. Становище українських земель у складі Польського королівства (XIV–XVI ст.).
22. Українські землі у складі Речі Посполитої (друга половина XVI – середина XVII ст.).
23. Берестейська церковна унія 1596 р.: причини та наслідки.
24. Козацькі повстання кінця XVI – першої половини XVII ст.
25. Причини та початок Національно-визвольної війни середини XVII ст.
26. Формування української козацької державності (Гетьманщини) за Б. Хмельницького.
27. Політичне становище Гетьманщини у складі Московської держави в другій половині XVII ст.
28. Українська барокова культура: архітектура, мистецтво, література.
29. Політика російського уряду щодо автономії українських земель у XVIII ст.

30. Суспільні верстви Гетьманщини у другій половині XVII – XVIII ст.
31. Гайдамацький рух та Коліївщина на Правобережній Україні у XVIII ст.
32. Українська культура першої половини XIX ст.: відродження мови та літератури.
33. Кирило-Мефодіївське товариство: програмні засади та провідні діячі.
34. Громадівський рух другої половини XIX ст. та його культурна місія.
35. Реформи 1860-х–1870-х рр. у Російській імперії та їх особливості в Україні.
36. Громадсько-культурний рух у Західній Україні в першій половині XIX ст.
37. Діяльність «Руської трійці» та її значення.
38. Революція 1848–1849 рр. в Австрійській імперії та українське питання.
39. Українська культура другої половини XIX ст.
40. Промисловий переворот та становлення індустріального суспільства в Україні.
41. Україна в роки Першої світової війни: трагедія та можливості.
42. Процес формування модерної української нації.
43. Політика Центральної Ради. Проголошення УНР та її універсали.
44. Українська Держава гетьмана Павла Скоропадського: здобутки та прорахунки.
45. Внутрішня і зовнішня політика Директорії УНР.
46. Причини поразки українських національно-визвольних змагань 1917–1921 рр.
47. Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР) та Акт Злуки.
48. Модернізм в українській культурі першої третини XX ст.
49. Політика українізації в УСРР: зміст та результати.
50. Радянська модернізація: індустріалізація в Україні.
51. Колективізація сільського господарства: опір та наслідки.
52. Причини, механізми та наслідки Голодомору 1932–1933 рр.
53. Сталінський тоталітарний режим в Україні та масові репресії.
54. ОУН: виникнення, ідеологія та діяльність у міжвоєнний період.
55. Радянська Західної України у 1939–1940 рр.: перші кроки режиму.
56. Нацистський окупаційний режим («новий порядок») в Україні у 1941–1944 рр.
57. Радянський партизанський рух на території України під час Другої світової війни.
58. Українська повстанська армія (УПА): боротьба на два фронти.
59. Боротьба радянського режиму з національно-визвольним рухом у повоєнні роки.
60. Українська культура в добу сталінізму та ідеологічні «чистки».
61. Дисидентський рух в Україні (1960-ті – 1980-ті рр.): персоналії та ідеї.
62. Кризові явища в УРСР у добу «застою» (1964–1985 рр.).
63. Розпад СРСР та відновлення державної незалежності України.
64. Процес євроінтеграції України: від декларацій до Угоди про асоціацію.

65. Революція Гідності 2013–2014 рр. та вшанування Небесної Сотні.
66. Процес мирного врегулювання на Сході: Мінські угоди.
67. Соціально-економічний розвиток України у 2014–2019 рр.
68. Збройна агресія Росії проти України: причини та початок війни.
69. Антитерористична операція (АТО) та операція Об'єднаних сил (ООС).
70. Культурні трансформації в Україні у 2013–2019 рр.

ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

1. Періодизація історії Стародавнього Єгипту.
2. Грюнвальдська битва та її значення для Європи.
3. Колонізація Африки. Работоргівля.
4. Вавилонське царство. Закони Хаммурапі.
5. Стародавні слов'яни: розселення, суспільний лад, господарська діяльність, культура.
6. Гуситський рух у Чехії XV ст.
7. Перська держава. Греко-перські війни (V ст. до н. е.).
8. Генезис феодалізму в Західній Європі.
9. «Просвітницький абсолютизм» в Австрійській державі. Реформи Марії-Терезії та Йосипа II.
10. Завойовницькі походи Александра Македонського.
11. Хрестові походи: причини, характер, наслідки.
12. Реформи Александра II в Росії.
13. Давньокитайська цивілізація. Конфуціанство.
14. Епоха Відродження: сутність та періодизація.
15. Британська колоніальна система першої половини XX ст.
16. Основні етапи історії Ассирійського царства.
17. Формування Московської централізованої держави (XIII–XV ст.).
18. Становлення радянської тоталітарної системи та сутність сталінізму в СРСР.
19. Поняття «історія античності». Її місце у всесвітній історії.
20. Великі географічні відкриття XV–XVI ст.
21. Розпад колоніальної системи після Другої світової війни: основні етапи та наслідки.
22. Грецькі міста Північного Причорномор'я (VII–IV ст. до н. е.).
23. Європа у період Наполеонівських війн.
24. Крах комуністичних режимів у Східній Європі.
25. Культура античної Греції.
26. Річ Посполита: основні етапи історії.
27. Розпад СРСР і утворення нових незалежних держав.
28. Боротьба Риму з Карфагеном: Пунічні війни.
29. Суспільно-політичні перетворення в Туреччині міжвоєнної доби.
30. Карибська криза: сутність та наслідки.
31. Повстання Спартака.
32. Польські повстання в Російській імперії XIX ст.

33. Розрядка міжнародної напруженості 1970-х рр. Гельсінський процес.
34. Громадянські війни в Римі. Гай Юлій Цезар. Падіння Римської республіки.
35. Громадянська війна в США (1861–1865 рр.).
36. Європейський Союз та його роль у сучасному світі.
37. Боротьба за об'єднання Італії. Рісорджименто.
38. Перша російська революція та її наслідки.
39. Економічна криза і «Велика депресія» у США (1929–1933 рр.). «Новий курс» Ф. Рузвельта.
40. Реформи Петра I в Росії.
41. Перша світова війна: періодизація.
42. США за президентства Р. Рейгана. «Рейганоміка».
43. Столітня війна.
44. Перша імперія у Франції і війни Наполеона I.
45. Франкістська Іспанія (1939–1975): сутність франкізму.
46. Повстання Жакерія у Франції.
47. Об'єднання Німеччини у ХІХ ст. О. фон Бісмарк.
48. Культ особи Сталіна. Рішення ХХ з'їзду КПРС.
49. Утворення Сполучених Штатів Америки.
50. Балканські війни на початку ХХ ст.
51. Велика Британія у Другій світовій війні. У. Черчилль.
52. Народження П'ятої республіки у Франції. Сутність «голізму».
53. Зовнішня політика Богдана Хмельницького (1648–1657 рр.).
54. Суспільно-політичний розвиток Індії у міжвоєнний період. Махатма Ганді.
55. Особливості суспільно-політичного розвитку Японії в першій половині ХХ ст.
56. Політика США в Латинській Америці ХІХ ст. Доктрина Монро.
57. Проголошення Китайської Народної Республіки. «Великий стрибок», «культурна революція».
58. Велика французька буржуазна революція.
59. Більшовицький переворот 1917 р. в Росії та його історичні наслідки.
60. Кубинська революція 1959 р.
61. Сицилійське норманське королівство.
62. «Просвітницький абсолютизм» Катерини II.
63. «Празька весна» 1968 року. Радянська інтервенція в ЧССР.
64. Версальсько-Вашингтонська система і післявоєнний устрій Європи.
65. Друга світова війна (1939–1945): періодизація.
66. Криза та демонтаж тоталітарних режимів у країнах Центрально-Східної Європи наприкінці ХХ ст.

III. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ ТА ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ

Кількість балів (max – 200)	Критерії
180 – 200	Виставляється за глибокі знання програмного матеріалу; вміння аналізувати явища, які вивчаються, у їхньому взаємозв'язку і розвитку, чітко і лаконічно; логічно і послідовно відповідати на поставлені запитання; вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач; вияв креативності у розумінні і творчому використанні набутих знань та умінь.
160 – 179	Виставляється за ґрунтовні знання програмного матеріалу, аргументовані відповіді на поставлені запитання; вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язування практичних задач.
140 – 159	Виставляється за міцні знання програмного матеріалу, аргументовані відповіді на поставлені запитання, які, однак, містять певні (несуттєві) неточності; вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач.
120 – 139	Виставляється за посередні знання програмного матеріалу, мало аргументовані відповіді, слабе застосування теоретичних положень при розв'язанні практичних задач.
100 – 119	Виставляється за слабкі знання програмного матеріалу, неточні або мало аргументовані відповіді, з порушенням послідовності його викладання, за слабе застосування теоретичних положень при розв'язанні практичних задач.
1 – 99	Виставляється за незнання значної частини програмного матеріалу, істотні помилки у відповідях на запитання, невміння орієнтуватися під час розв'язання практичних задач, незнання основних фундаментальних положень.

IV. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

1. Алексеев Ю. М., Вертерел А. Г. Історія України: навчальний посібник. Київ: Каравела, 2004. 256 с.
2. Білоцерківський В. Я. Історія України: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 535 с.
3. Верменич Я. У пошуках ідентичності. Українсько-російське пограниччя в історії та сучасності. Київ: ТОВ "Видавництво "Кліо"" , 2025. 672 с.
4. Вегеш М. М. Карпатська Україна на шляху державотворення: монографія. Ужгород : Карпати, 2009. 448 с.
5. Енциклопедія історії Української революції 1917-1921 рр. Події, факти, явища. Зошит 1-6 / Відп. ред. В.Верстюк; Відп. секретар О.Кудлай. НАН України. Інститут історії України. Київ: Інститут історії України, 2024.
6. Власов В. С. Історія України: комплексне видання. Київ : Літера ЛТД, 2014. 336 с.
7. Віднянський С., Мартинов А. Європейські рецепції України: культурно-цивілізаційні впливи та виміри в минулому та сьогоденні / за ред. В. Смолій ; НАН України, Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2024. 187 с.
8. Верменич Я. «Війни ідентичностей»: українсько-російське цивілізаційне протистояння у когнітивно-дискурсивному вимірі. Нарис / відп. ред. В. А. Смолій ; НАН України, Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2023. 87 с.
9. Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник. Випуск 4. Предметно-тематична частина: П–Я / відп. ред. М. М. Варварцев ; Ін-т історії України НАН України. Київ, 2013. 280 с.
10. Гуржій О., Реєнт О., Шапошникова Н. Нариси з історії розвитку виробничих відносин і торгівлі в Україні (друга половина XVII — початок XX ст.) / НАН України, Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2018. 365 с.
11. Зашкільняк Л. О. Методологія історії від давнини до сучасності. Львів, 1999. 275 с.
12. Зінченко О. Як українці зруйнували імперію зла. Харків : Віват, 2024. 560 с.
13. Звід пам'яток історії та культури України. Чернівецька область [Електронний ресурс] / НАН України, Інститут історії України, Центр досліджень історико-культурної спадщини України. Київ, 2020. 2207 с. (Матеріали до «Зводу пам'яток історії та культури України»).
14. Іванюк О., Салата О., Будзар М. Миті історії. Особи й події. Київ : Streamline (ФОП Антоненко Л. І.), 2017. 120 с.
15. Історіографічна класика. Антологія української історичної думки XIX–XX ст. / відп. ред. В. Смолій ; уклад. О. Ясь ; НАН України, Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2020. 600 с.
16. Історія цивілізації. Україна. Т. 4: Козацька доба (середина XVII – XVIII

- ст.) / Упоряд., перед. слово В. М. Горобця. Харків: Фоліо, 2025. 991 с.
17. Історія Запорозької Січі. 2-ге вид. / ред. кол.: В. Смолій, В. Щербак [та ін.]. Київ : Арій, 2023. 240 с.
18. Історія Української держави: Гетьманат ранньомодерної доби / відп. ред. В. Смолій ; НАН України, Інститут історії України. Київ : Арій, 2018. 720 с.
19. Кондратюк К. К. Новітня історія України. 1914–1945 рр.: навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. 260 с.
20. Калакура Я. С. Українська історіографія : курс лекцій. Київ: Генеза, 2012. 512 с.
21. Калакура Я. Українська історіографія на переломі: від методологічного монізму до європейських орієнтирів / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2022. 464 с.
22. Колесник І. І. Українська історіографія (XVIII — початок XX ст.). Київ: Генеза, 2000. 256 с.
23. Колесник І. Українська історіографія: концептуальна історія. Київ, 2013. 565 с.
24. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе : у 2 т. Київ : Основи, 1994.
25. Прикладом своїх предків. Історія парламентаризму на українських землях у 1386–1648 рр: Польське королівство та Річ Посполита / В. М. Михайловський, О. О. Вінниченко, І. А. Тесленко, П. Кулаковський. Київ : Темпора, 2018. 184 с.
26. Литвин В. Європейськість як мета та ідеал. Світоглядні орієнтири та культурно-громадські практики українських інтелектуалів кінця XIX ст. 2-ге вид., випр. / відп. ред. В. А. Смолій ; НАН України, Ін-т історії України. Київ, 2021. 32 с.
27. Литвин В. Будівничі українського національного Відродження XIX–XX ст. Постаті. Ідеї. Візії / за ред. В. А. Смолія ; НАН України, Ін-т історії України. Київ, 2021. 463 с.
28. Михайловський В. Наші Королі — Reges Nostri. Володарі та династії в історії України (1340–1795). Київ : Темпора, 2023. 436 с.
29. Навігатор з історії України. Світові Війни / наук. кер. проекту Я. Грицак. Київ : Портал, 2024. 299 с.
30. Патриляк І. К., Лисенко М. М. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду. Київ, 2010. 590 с.
31. Потульницький В. А. Корона та ціна: Історіософія династичної історії Центральної та Східної Європи IX–XVIII ст. Львів : Видавничий дім «Наутілу», 2018. 328 с.
32. Реєнт О., Великочий В. Українська революція: сучасний вітчизняний історіографічний дискурс. Київ ; Івано-Франківськ : Вид-во «Місто НВ», 2024. 396 с.
33. Салата О., Гордієнко В. В., Гордієнко Г. М., Кривошея І. І. Історія Середніх віків. Практикум. Частина 2. Київ : КНТ ; Умань, 2017. 789 с.
34. Салата О. О., Гордієнко В. В., Гордієнко Г. М., Кривошея І. І. Історія Середніх віків. Практикум. Частина 1. Київ : КНТ, 2017. 814 с.

35. Дипломатія Українського Гетьманату в міжнародних політичних комбінаціях раннього нового часу / В. Смолій, В. Степанков, В. Горобець, Т. Чухліб ; відп. ред. В. Смолій ; НАН України, Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2022. 512 с.
36. Удод О. А. 25 років незалежності України: поступ, досвід, перспективи. *Цивілізаційні дискурси світової та української історіографії*. Київ : Київський університет ім. Б. Грінченка, 2017. С. 103–154.
37. Україна в геопросторі середньовічної і ранньомодерної цивілізацій: ідентифікаційні та соціокультурні контексти / Відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. Київ: Інститут історії України, 2025. 428 с.
38. Удод О., Ясь О. Культурний простір української історіографії у світлі радянської та соціокультурних трансформацій ХХ — початку ХХІ ст. / за ред. В. Смолія ; НАН України, Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2020. 400 с.
39. Україна в цивілізаційних потоках ранньої модерності / НАН України, Інститут історії України. Київ : Академперіодика, 2024. 815 с. (Україна. Нариси історії).
40. Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність / О. Рафальський, Я. Калакура, О. Калакура, М. Юрій ; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ : ІПіЕнд ім. І. Ф. Кураса, 2022. 512 с.
41. Чухліб Т. Козацька Україна і султанська Туреччина: від війни до миру. Київ : Арій, 2024. 384 с.
42. Чухліб Т. Козацька Україна та шляхетська Polshcha: битви, війни, союзи. Київ : Арій, 2023. 384 с.
43. Чухліб Т. Гетьмани України: військо, політика, держава. Київ : Арій, 2023. 352 с.
44. Щербак В. О. Державна ідея в ранньомодерній Україні. Вінниця : ТВОРИ, 2019. 220 с.
45. Яковенко Н. Вступ до історії. Київ, 2007. 375 с.
46. Яремчук В. П. Українська історіографія: суспільно-політична історія : посібник. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2017. 288 с.
47. Ясь О. Темпоральності війни. Сучасна російсько-українська війна на перехрестях історичного часу / за ред. В. Смолія ; НАН України, Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2024. 178 с.

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

1. Балух В. О., Коцур В. П. Історія середніх віків : у 2 т. Т. 2 : Високе і пізнє середньовіччя. Переяслав : [б. в.], 2016. 616 с.
2. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст. : у 3 т. Київ : Основи, 1995–1997.
3. Гаскелл А. Візуальна історія // Нові підходи до історіописання / за ред. П. Берка ; пер. з англ. Київ : Ніка-Центр, 2010. С. 221–257.

4. Гроув Р. Г. Історія довкілля // Нові підходи до історіописання / за ред. П. Берка ; пер. з англ. Київ : Ніка-Центр, 2010. С. 303–327.
5. Гусерль Е. Картезіанські медитації. Вступ до феноменології / пер. з нім. А. Вахтеля. Київ : Темпора, 2021. 304 с.
6. Голованов С. О. Історія стародавнього світу : навч. посіб. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 472 с. (Серія «Всесвітня історія : у 5 т.» ; т. 1).
7. Дарнтон Р. Історія читання // Нові підходи до історіописання / за ред. П. Берка ; пер. з англ. Київ : Ніка-Центр, 2010. 363 с.
8. Драч О. О., Борисенко Н. М. Історія медицини і фармації (від найдавніших часів до середини XVII ст.) : навч. посіб. Черкаси : [б. в.], 2018. 244 с.
9. Зашкільняк Л. О. Методологія історії від давнини до сучасності. Львів : ПАІС, 1999. 228 с.
10. Зашкільняк Л. О. Сучасна світова історіографія. Львів : ПАІС, 2007. 312 с.
11. Історія європейської цивілізації / за ред. У. Еко ; пер. з італ. Київ : Фоліо, 2018. 763 с.
12. Ліхтей І. М., Надтока Г. М., Король В. Ю. Історія середніх віків : навч. посіб. / за ред. І. М. Ліхтея. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. Т. 2. 800 с. (Серія «Всесвітня історія : у 5 т.»).
13. Копилов С. А., Верстюк В. В. Історіографія всесвітньої історії : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2019. 162 с.
14. Космина В. Г. Історичний метод Освальда Шпенглера. *Український історичний журнал*. 2006. № 6. С. 189–203.
15. Космина В. Г. Методологічні контрверзи «дослідження історії» А. Тойнбі. *Український історичний журнал*. 2007. № 5. С. 145–158.
16. Космина В. Г. Цивілізаційний аналіз історії у світлі системної теорії Н. Лумана. *Український історичний журнал*. 2010. № 1. С. 165–178.
17. Космина В. Г. Проблеми методології цивілізаційного аналізу історичного процесу : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2011. 310 с.
18. Колінгвуд Р. Дж. Ідея історії / пер. з англ. Київ : Основи, 1996. 611 с.
19. Країни світу і Україна : енциклопедія : у 5 т. Т. 1 : Північна Європа. Західна Європа. Південна Європа / редкол.: А. І. Кудряченко (голова) [та ін.] ; ДУ «Ін-т всесвітньої історії НАН України». Київ : Фенікс, 2017. 564 с.
20. Ле Руа Ладюрі Е. Відкритість. Суспільство. Влада. Від Нантського едикту до падіння комунізму / пер. з фр. Є. Марічева. Київ : Ніка-Центр, 2008. 264 с.
21. Ле Руа Ладюрі Е. Коротка історія клімату: від середньовіччя до наших днів / пер. з фр. А. Рєпи. Київ : Ніка-Центр, 2009. 144 с.
22. Надтока Г. М., Горпинченко І. В. Православна церква в Україні другої половини XIX століття. Історіографія : монографія. Київ : [б. в.], 2018. 208 с.
23. Саган Г. В. Югослов'яни у XX столітті: громадські та культурні зв'язки з Україною : монографія. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. 567 с.
24. Срібняк І. В. Історія журналістики: виникнення та розвиток новинних мас-медіа в країнах Європи, Азії та Північної Америки (XVII–XX ст.) :

- підручник. 2-ге вид., перероб. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. 156 с.
URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/25608> (дата звернення: 06.03.2026).
25. Срібняк І. В. Італія / Italia: короткий нарис історії : навч. посіб. Рим–Київ : Consortium scientifico-educatif international Lucien Febvre, 2019. 206 с.
URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/27567> (дата звернення: 06.03.2026).
26. Тищик Б. Й. Польща: історія державності і права (X – початок XXI ст.). Львів : Світ, 2012. 512 с.
27. Терещенко Ю. Україна та Європа: нарис історії від найдавніших часів до початку XIX ст. Київ : Темпора, 2024. 892 с.
28. Тойнбі А. Дж. Дослідження історії : у 2 т. / пер. з англ. В. Шовкуна. Київ : Основи, 1995.
29. Февр Л. Бої за історію / пер. з фр. М. Марченко. Київ : Основи, 1994. 598 с.
30. Фукуяма Ф. Політичний порядок і політичний занепад / пер. з англ. Т. Цимбала. Київ : Наш Формат, 2019. 371 с.
31. Яковенко Н. Вступ до історії. Київ : Критика, 2007. 375 с.
32. Ясперс К. Сенс та призначення історії / пер. з нім. Київ : Темпора, 2021. 342 с.